

SEVİNC BABAYEVA
 AMEA Naxçıvan Bölməsi
 E-mail: s.quliyeva@yahoo.com

ORTA ƏSR SƏYYAHLARI NAXÇIVANIN İQTİSADI HƏYATI HAQQINDA (XVI-XVII ƏSRLƏR)

Açar sözlər: *Naxçıvan, səyyah, sənətkarlıq məhsulları, ticarət.*

Ключевые слова: *Нахчыван, путешественник, кустарной продукции торговля*

Key words: *Nakhchivan, traveler, production of mastery, trade*

Bu məqalədə Naxçıvanın XVI-XVII əsrlərdəki iqtisadi həyatından bəhs olunur. Naxçıvan ərazisi əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi orta əsrlərdə də ölkənin sənətkarlıq- ticarət həyatında mühüm rol oynamışdır. Naxçıvan sənətkarlarının hazırladıqları məhsullar nəinki ölkə daxilində həm də ölkədən kənar da şöhrət qazanmışdı. Orta əsr səyyahları Naxçıvan sənətkarlarının mahirliyi barədə geniş məlumat verirlər. XVI əsrdən başlayaraq fransız Tavernye, türk Evliya Çələbi, venesiyalı Vinsento Alessandri və s. Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda olmuşlar. Səyyahların Naxçıvana səfərləri sonrakı əsrlərdə də davam etmişdir.

XVI əsrin əvvəllərində Səfəvilər dövlətinin təşəkkül tapması ölkənin iqtisadi yüksəlişinə, əkinçilik, sənətkarlıq və ticarətin artmasına müəyyən dərəcədə kömək etdi. Səfəvilər dövlətinin əhatə etdiyi əraziyə daxil olan Naxçıvan əvvəlki dövrdə olduğu kimi, ölkənin mühüm sənətkarlıq- ticarət mərkəzi hesab olunurdu. Məhsuldar qüvvələrin inkişafı ilə əlaqədar olaraq sənətkarlığın rolu getdikcə artırdı. Naxçıvan ustalarının hazırladıqları nəfis sənətkarlıq məmulatları şöhrət qazanmışdı. Sənətkarlıq texnikası bir o qədər də inkişaf etmədiyindən sənətkarlıq məmulatlarının keyfiyyəti sənətkarın öz şəxsi bacarığından asılı idi. Orta əsr səyyahları Naxçıvan sənətkarlarının mahirliyi barədə geniş məlumat verirlər (1, s. 236-237). Naxçıvanda müxtəlif peşələr üzrə sənətkarlar mövcud idi. Burada sənətkarlıq üçün əlverişli şəraitin olması və onların bazarlarla sıx əlaqələri orta əsr sənətkarlığının bir çox növünün inkişafı üçün münbit zəmin yaratmışdı. Naxçıvan şəhərində bacarıqlı memarlar, toxucular, dərzilər, misgərlər, dulusçular, zərgərlər, dəmirçilər, bənnalar, başmaqçılar, dabbaqlar və s. var idi.

Naxçıvanın mahir toxucuları çoxlu miqdarda ucuz, lakin yaraşığı və keyfiyyətli pambıq parçadan istehsal olunan qələmsar, bəhram-yuni (basma naxışlı pambıq parça), çit süfrələr (dəstərkən) və s. hazırlayırdılar. Parçalara böyük tələbat vardı. Naxçıvan əhalisinin əksəriyyəti bu parçalardan istifadə edirdi (1, s. 237). Bu da şübhəsiz, şəhər ətrafında müxtəlif pambıq növlərinin becərilməsi ilə bilavasitə əlaqədar idi. Pambıq Naxçıvan diyarında yayılmış ən qədim bitki növlərindən biri idi. Pambıqçılıq Hindistandan İrana, oradan da Naxçıvana keçmişdir. Ərazinin, xüsusilə Şərqi Arpaçay və Naxçıvan çay vadilərinin iqlim və torpaq xüsusiyyətləri diyarda pambıqçılığın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradırdı (2, s. 211). Evliya Çələbi tərəfindən adı çəkilən qələmkar parça pambıqdan toxunur və üzəri basma naxışlarla bəzədilirdi. Buraya taxca-camaxtan və yük yeri pərdələri, süfrələr, boxçalar, qab örtükləri və s. daxil idi. Bunların naxışları əsas etibarilə bitki ornamentlərindən ibarət olurdu. Qələmkar adlanan belə parçalar orta əsrlərdə Azərbaycanda geniş inkişaf taparaq yerli əhalinin məişətində mühüm yer tuturdu. İpəkçilik və ipək parça toxuma peşəsi xüsusilə basma naxışlı parçalar Naxçıvan əhalisinin məişətində əsrlər boyu mövcud olmuş və bu günə qədər

yaşamaqdadır. Bölgə ərazisində təsərrüfatın bu sahəsinin geniş yayıldığı yer Ordubad olmuşdur. Buranın mülayim iqlim şəraiti ipəkqurdunun yetişdirilməsi üçün əlverişli olmuşdur. Digər tərəfdən bağçılığın geniş yayılması burada ipəkçiliyin inkişafına təkan vermişdir. Belə ki, barama qurdlarının bəslənməsi üçün lazım olan tut bağları Ordubadda daha geniş yayılmışdır. İstehsal edilən məhsul xarici ölkələrə ixrac edilirdi. Ordubaddan Moskvaya, Nijninovqorod bazarına xam və boyadılmış ipək aparılırdı. (3, s. 298) Mühüm ticarət əhəmiyyəti olan Culfa ipək və digər mallarla ticarətin mərkəzi hesab edilirdi. O. Əfəndiyev ingilis səyyahı E. Edvardsın söylədiklərinə əsaslanaraq göstərir ki, XVI əsrin 60-cı illərində Culfa tacirləri Suriya limanı olan Hələbə 500 tay ipək gətirir və əvəzində də yalnız 18 min parça Venesiya maddəsi aparırdılar (4, s. 211). Göründüyü kimi, Culfa şəhəri orta əsrlər dövründə nəinki Yaxın Şərq, eləcə də Avropanın inkişaf etmiş ticarət şəhərləri ilə geniş iqtisadi əlaqələrə malik olmuş və bu yolla da dövlət xəzinəsinin mühüm gəlir mənbələrindən birinə çevrilmişdir (5, s.165). Lakin qeyd etmək lazımdır ki, XVI-XVII əsrlərdə Naxçıvanda ipək parça istehsalı əvvəlki dövrlərə nisbətən (xüsusilə IX-XII əsrlərlə müqayisədə) tənəzzülə uğramışdı. Ehtimal ki, bu dövrdə Naxçıvanda yerli ipəklə bərabər yüksək keyfiyyətinə və zərifliyinə görə dünya şöhrəti qazanmış Təbriz, Ərdəbil, Şirvan, Ərəş ipəyindən də geniş istifadə edilmişdir. Müxtəlif parçalardan küləcə, çuxa, arxalıq, canamaz və s. tikilirdi. Naxçıvan kişiləri üçün xəzdən paltar, keçədən müxtəlif ayaqqabılar hazırlanırdı (1, s. 236-237).

Qərbi Avropa səyyahlarının Naxçıvanda xalçaçılığın inkişafı barədə verdiyi məlumatlar əhəmiyyətlidir. Naxçıvanda hələ X-XII əsrlərdə inkişaf tapmış xalçaçılıq XVII əsrdə də sənətkarlığın inkişaf etmiş sahələrindən idi. Burada toxunan zərif və gözəl "Naxçıvan" xalçası Yaxın Şərq və Avropa ölkələrində yüksək qiymətləndirilirdi. Bu xalça texniki və bədii xüsusiyyətlərinə görə Qarabağ xalçalarına uyğun olduğu üçün həmin xalça növü tədqiqatçılar tərəfindən "Qarabağ qrupuna" daxil edilmişdir. Naxçıvanda həmçinin nəfis zili, şəddə, vərni, kilim və s. toxunurdu. Mütəxəssislərin fikrincə şəddə və vərni istehsalı mənsəcə Naxçıvanın özünə məxsus olmuş, sonra zaman keçdikcə bu şəhərdən Azərbaycanın başqa yerlərinə yayılmışdır. Zili isə Naxçıvanda toxunan ən qədim xalça növlərindən biri hesab olunur. Özünün gözəlliyi ilə məşhur olan Naxçıvan xalçaları orta əsrlərin sonuna doğru artıq Avropa ölkələrinə də aparılırdı.

Səyyahlar əhalinin geyimi haqqında da məlumat verirlər. E.Çələbi qeyd edirdi ki, Naxçıvan əhalisi müxtəlif rəngli (yaşıl, çəhrayı və sarı) ayaqqabılar geyirdilər, qadınlar da bu cür dəridən hazırlanmış müxtəlif rəngli ayaqqabılar geyirdilər (1, s. 237).

XVII əsrdə Naxçıvanda dəmirçilik işi də inkişaf etmişdi. E.Çələbi yazır ki, Bakı qalasının daxili qərb qapıları Naxçıvan dəmirindən düzəldilmişdi (1, s. 301). Naxçıvanda sənətkarlığın inkişafından bəhs edərkən ilk növbədə dulmuşluğun yüksəlişini qeyd etmək lazımdır. Naxçıvanda bir sıra ictimai binaların, xüsusilə çoxsaylı hamamların bəzədilməsi üçün çinidən geniş miqyasda istifadə edilməsi də bu fikri təsdiqləyir. Naxçıvanda orta əsr sənət növlərindən biri olan misgərlik də yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdı. Buradakı misgər dükanlarında müxtəlif ev avadanlığı və təsərrüfat əşyaları hazırlanırdı. Naxçıvanda misgərliyin tərəqqisi üçün şəhərin yaxınlığındakı mis mədənləri əlverişli şərait yaradırdı.

XVI əsrdən başlayaraq Avropa və Şərq ölkələrindən Naxçıvana çoxlu tacirlər, səyyahlar, missionerlər, siyasi və dövlət xadimləri gəlməyə başlayır. Bu da şübhəsiz, bilavasitə Səfəvilər dövlətinin müxtəlif ölkələrlə əlaqəsinin möhkəmlənməsinin nəticəsi idi. Səfəvilər Rusiya, Venesiya, İspanya, Roma, Portuqaliya, İngiltərə və digər Avropa ölkələri ilə ticarət əlaqələri saxlayırdı. Naxçıvanda olan səyyahlar müxtəlif məqsədləri güdürdülər.

Onlardan bir qismi ticarət, yaxud dini məqsədlə, digər qismi isə hərbi-siyasi niyyətlərlə əlaqədar olaraq gəlirdi. Naxçıvan şəhəri eyni zamanda öz qədim tarixi və diqqətəlayiq abidələri ilə də Şərq və Avropa səyyahlarının diqqətini cəlb edirdi. XVI əsrdən başlayaraq səyyahlardan venesiyalı Vinsento Alessandri (1571), ingilis Nyupiri (1591), alman Tektandr (1603), fransız Tavernye (1631-1668), türk Evliya Çələbi (1647) və Katib Çələbi (XVII), fransız Puley Lekuz (XVII əsr) və J.Şarden (XVII əsr) Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda olmuşlar. Səyyahların Naxçıvana səfərləri sonrakı əsrlərdə də davam etmişdir.

Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin tarix səhnəsinə çıxması ilə XVI yüzilliyin əvvəllərindən başlayan və fasilələrlə uzun müddət davam edən Səfəvi- Osmanlı müharibələri şəhərə daha çox ziyan vurmuşdur. Belə ki, uzun sürən üzücü müharibələr zamanı Azərbaycan ərazisi müharibə meydanına çevrilmiş, ərazi dəfələrlə əldən-ələ keçmiş, iqtisadiyyat pozulmuş, təsərrüfat ziyan çəkmiş, insanlar öldürülmüş, öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüşdülər.

XVII əsrdə dünya ticarət yolları əsasən okeanlara keçdi. Keçmiş ipək yolu öz əvvəlki əhəmiyyətini itirmişdir. Əslində bu proses XV-XVI əsrlərdə böyük coğrafi kəşflərlə başlamışdı. XVII əsrdən etibarən isə Avropa ölkələrini Hindistan və Şərqi Asiya ölkələri ilə əlaqələndirən dəniz yollarından tam istifadə edilməyə başlandı. Azərbaycan şəhərlərindən o cümlədən, Naxçıvandan keçən qədim karvan yolları artıq əvvəlki kimi daha çox istifadə olunurdu. Xarici ticarət, başlıca olaraq ölkənin daxilində istehsal olunan əmtəələrlə müəyyən edilirdi.

Çox qədim tarixə malik olan Culfa şəhəri Naxçıvan diyarının ticarət və iqtisadi əlaqələrində mühüm rol oynamışdır. İ.Şopen göstərir ki, Culfa Naxçıvanın ən mühüm şəhərlərindən biridir. O çox qədim tarixə malikdir. 1603-cü ildə Şah Abbas Culfa əhalisinin hamısını İrana köçürmüş, İsfahan yaxınlığında "Yeni Culfa" yaşayış məntəqəsi salınmışdır. Yevgeni Zevakin "Elçi Voliskinin 1715-1718-ci illərə aid jurnalı"nda göstərir ki, Culfa kompaniyası tacirlərinin az bir hissəsinin öz əmtəələri var idi. Bunlar Hələb və Samirə şəhərləri vasitəsilə Avropa ilə ticarət edirlər. Halbuki bunların əksəriyyəti Rusiya vasitəsilə ticarət etmək arzusunda idilər. Culfa tacirləri öz mənfəətləri üçün başqalarına mane olur, şah sarayına Şamaxı, Gilan hakimlərinə hədiyyələr verirlər ki, onların kompaniyasından başqa heç kəs əmtəələrini Rusiyadan keçirib apara bilməsin. Xüsusilə, Ordubadda, Naxçıvanda, Culfada yetişdirilən xam ipəyin həm əcnəbilər, həm də yerli alverçilər tərəfindən alınması və Rusiya vasitəsi ilə daşınmasına maneçilik törədirlər (2, s. 211).

XVII əsrdə Naxçıvanda olmuş Avropa səyyahlarından Tektander, Adam Oleari, J. Şarden, Yan Streys, türk səyyahı Evliya Çələbi və başqaları bu diyarın təbiəti, sosial-iqtisadi vəziyyəti, şəhər həyatı, ticarəti, sənətkarlığı barədə dəyərli məlumatlar vermişlər.

Tədqiq edilən mövzu ilə bağlı məşhur alman səyyahı, görkəmli alim, coğrafiyaşünas Adam Olearinin (1599-1671) "Səyahətnaməsi" xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Leypsiq universitetini bitirmiş məşhur səyyah rus, türk (o cümlədən Azərbaycan), ərəb və fars dillərini bilirdi. Qotopr hersoqu III Fridrix Olearini Moskvaya (1633-1634-cü illər) və Səfəvilər dövlətinə (1635-1639-cu illər) göndərilən Qolşteyn səfirliyi əvvəlcə Moskvaya gəlmiş, sonra 1636-1638-ci illərdə İsfahana-Səfəvilərin paytaxtına yola düşmüşdülər. Qayıdarkən alman elçilərinin yolu yenə də Azərbaycandan düşmüşdür. Adam Olearinin "Səyahətnaməsi" ilk dəfə 1647-ci ildə yol xatirələri kimi nəşr olunmuşdur. Səyyah öz əsərində Azərbaycan şəhərləri, o cümlədən Naxçıvan barədə məlumatlar verir. Səyyah öz "Səyahətnaməsi"ndə sənətkarlıq və ticarət həyatı, ictimai münasibətlər, əkinçilik, əhalinin məişəti, adət və mərasimləri haqqında müstəsna əhəmiyyətə malik məlumatlar daxil etmişdir. Digərləri kimi o da 1605-ci ildə

osmanlıların Səfəvilərə qarşı hücumu zamanı I Şah Abbas tərəfindən şəhərin dağıdılması, əhalisinin köçürülməsi barədə məlumat verir (6, s. 88). Azərbaycanın təsərrüfat həyatında pambıqçılığın mühüm sahə olması haqqında Adam Olearinin əsərində dəyərli məlumatlar var. Səyyah qeyd edir ki, Azərbaycanın başqa bölgələri ilə yanaşı Naxçıvanda da pambıq becərilir. Ümumiyyətlə, səyyah pambığın ən çox yetişdirildiyi Səfəvi torpaqları sırasında Naxçıvanın da adını çəkir (7, s. 94).

Oleari pambıq haqqında yazır: “Pambıq demək olar ki, bütün vilayətlərdə becərilir, bütöv ölkəyə başdan-başa pambıq səpilir, o bir qulac hündürlüyündə, topa halında bitir. Yarpaqları üzüm yarpaqlarına bənzəyir. Amma ondan xeyli kiçikdir, gövdəsinin ucunda iri, qoz boyda yumrular əmələ gəlir, yetişmək məqamı gələndə bu qozalar dörd, ya altı yerdən yanlara doğru pardaxlanır və yarıqlardan pambıq çıxır. Burada hər cür pambıq məmulatı hazırlamaq üçün son dərəcə çox pambıq istehsal olunur. Pambıq ümumiyyətlə mühüm sənaye və ticarət bitkisiidir. Çoxlu şəhərlər və kəndlər ancaq və müstəsna olaraq pambıqla dolanır”. Oleari “Kəsəyi” adlanan sarımtıl və fövqəladə dərəcədə şirin üzüm növü haqqında məlumat verir ki, bu növ daha çox Tarum, Təbriz və Ordubadda bitirdi. Bu üzümü həddindən artıq yeyən qanlı ishal ola bilər (8, s. 157). Səyyah adını bildirməsə də Ordubad ətrafında bitən digər bir üzüm növündən bəhs edir: “...qeyri-adi növ üzümün salxımı çox iridir, yarım qulac uzunluğundadır, giləsi İspaniya üzümü böyüklüyündədir, tutqun qırmızımtıl rəngdədir, çox şirəlidir, lakin bu üzümü çox saxlamaq mümkün deyil. Elə buna görə də onu təzə-təzə yeyirlər. Bu üzüm Azərbaycandan başqa yerdə bitmir, özü ancaq Ordubadla Xudafərin körpüsü arasında yetişir, başqa heç yerdə ona rast gəlməzsən... (9, s. 157;).

A. Oleari həmçinin xüsusi bir armud növü haqqında məlumat verir: “xüsusi bir armud var. Bu armud Ordubadda bitir, rəngi və xarici görünüşü demək olar limona oxşayır, xoşagələniyi, çox qəribə dadı var. Fövqəladə dərəcədə sulu armuddur” (10, s. 20).

Şah Abbasın Osmanlı imperiyası ilə apardığı dağıdıcı müharibələr Azərbaycanda torpağına böyük müsibətlər gətirmişdir. Səfəvi hökmdarı osmanlıların Azərbaycanda möhkəmlənməsinə imkan verməmək üçün Osmanlı dövləti ilə sərhəd rayonları boşaltdıraraq xarabazara çevirtirir, mal-qaranı sürüb İrana apartdırır, su quyularını doldurtdurur, sərhəd rayonlarının əhalisini əsrlərlə yaşadıkları torpaqlardan İranın içərilərinə köçürtdürür, doğma yurd-yuvalarından didərgin saldırdı. O zaman Naxçıvan, Culfa kimi şəhərlərimizin əhalisi də bu tədbirlərlə qarışmış və İranın içərilərinə sürgün edilmişdilər. Olearinin göstərdiyinə görə köçürülən əhalinin məskunlaşdığı İsfahan ətrafında altı böyük qəsəbə-rabat yaradılmışdı ki, bunlardan ən mühümü, ən böyüyü və ən gözəli 3 min evi və 12 məscidi olan Culfadır (7, s. 93).

J.B. Tavernye Azərbaycanda- Culfanın cənubunda kiçik bir bölgənin dünyada qızılboya yetişdirildiyi yeganə yer hesab edir (11, s. 35).

Azərbaycanın dağlıq rayonlarında bulaqların və çayların suyundan geniş istifadə olunur. J. Tavernye Culfanın cənub-şərqində - Qaradağ ətrafında dağ çaylarının suyu vasitəsilə torpaqların məhsuldarlığının artmasını təsvir edir. Suvarma işində çayların suyundan intensiv istifadə olunurdu, bəzən çayın bütün suyu suvarmaya sərf olunurdu. Tavernye qeyd edir ki, ona görə də Azərbaycanda və İranda çayların suyu Avropadakından fərqli olaraq dənizə-mnəsəbə çatdıqca artmaq əvəzinə azalır (11, s. 362).

XVI əsrdə Ordubad, Naxçıvan və Əylis kimi şəhərlərin mühüm ticarət əhəmiyyəti var idi. O . Əfəndiyevin sözlərinə görə sonuncu iki şəhər Səfəvi şahlarının xüsusi himayəsindən istifadə edirdilər. Əylis, Culfa kimi şəhərlər ipək və digər mallarla ticarətin mərkəzi hesab olunurdu (4, s. 211). XVII əsrdə Azərbaycanın bəzi yaşayış məntəqələri daha sürətli inkişaf

edərək mühüm sənətkarlıq-ticarət mərkəzlərinə çevrilmişdilər. Ordubad şəhəri məhz bu əsrdə inkişaf etmişdir. Məlumdur ki, XVII əsrin əvvəllərinə I Şah Abbas tərəfindən vergidən tam azad edilmiş Ordubad əsrin əvvəllərində qəsəbə idisə, sonrakı dövrlərdə Azərbaycanın mühüm ticarət-sənətkarlıq mərkəzinə, mühüm şəhərlərdən birinə çevrilir. XVII əsrin 80-ci illərində Ordubadın dini rəhbəri qazı deyil, böyük şəhərlərdə olduğu kimi artıq şeyxül-islam idi (11, s. 232).

Tavernye də Səfəvi-Osmanlı müharibələrinin Naxçıvana dağıdıcı təsirindən bəhs edir. XVII əsrdə sözü gedən müharibələr zamanı körpülərin xeyli hissəsi məhv edilmişdir. I Şah Abbasın əmri ilə Culfa yaxınlığında Araz çayı üzərində olan körpü də dağıdılmışdı. J.Tavernye yazır ki, Səfəvi qoşunları türk qoşunlarının irəliləmə istiqamətində olan bütün körpülərin məhv edilməsi tapşırığını almışdır (11, s. 62).

Araz çayı ölkənin iqtisadi həyatında, xüsusilə əkinçilik təsərrüfatının inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Doğrudur bu təbii su ehtiyatından onun ətrafındakı mahalların tarlalarına su kanallarının çəkilməsi haqqında dövrün yerli qaynaqlarında məlumat qıtlığı mövcuddur. Ancaq yerli mənbələrdən fərqli olaraq XVII əsrdə Azərbaycanda olan bir çox Avropalı səyyahların əsərlərində Araz çayının təsərrüfat əhəmiyyəti və bu çaydan müxtəlif istiqamətlərə çəkilən su arxları barədə az da olsa məlumatlara rast gəlinir. 1693-cü ildə Naxçıvandan Təbrizə yola düşən Qemelli Karrera Araz çayı üzərindəki on iki gözlü yaraşlıq körpüdən keçib ucu-bucağı görünməyən yaşıl çöllə uzun müddət hərəkət etmişdir. Bu düzlər çaydan çəkilmiş arxlar vasitəsilə suvarılırdı.

Səfəvi dövlətində suvarmanın dörd növünü fərqləndirirdilər: 1) arəs, 2) çay (kanalların və ehtiyat su anbarlarının köməyi ilə), 3) kəhriz (torpaq altında olan suyun lağımlar vasitəsilə yerin üstünə çıxarılması) və 4) quyu. Birinci iki növ yerüstü, axırını ikisi isə yeraltı suvarma qurğuları ilə bağlı idi.

Məşhur türk səyyahı Evliya Çələbi öz səyahətnaməsində Naxçıvanın iqtisadi həyatı barədə də dəyərli məlumatlar verir. Çələbinin səyahətnaməsindən biz Naxçıvan yaşayış məntəqələrindəki tikililər (məscidlər, karvansaralar, bazarlar, hamamlar, yaşayış evləri), əhalinin məşğuliyyəti (sənətkarlıq, ticarət və əkinçilik), kənd təsərrüfatının inkişafı, əhalinin sosial vəziyyəti haqqında geniş bilgilər alırıq. Onun yazdığından aydın olur ki, fasilələrlə davam etmiş Səfəvi-Osmanlı müharibələri qurtarıqdan sonra Naxçıvan şəhəri yenidən abadlaşdırılmışdır. 1646-cı ildə şəhərdə gözəl memarlıq üslubunda binalar, cümə məscidi, hamam, dükən və s. tikilmişdir (12, s.18).

Səyyah qeyd edir ki, Ordubad şəhəri məşhur bağçılıq mərkəzi idi. Bununla yanaşı şəhər əhalisinin əksəriyyətinin məşğuliyyəti sənətkarlıq və ticarət idi (1, s.317).

Naxçıvan şəhəri müasir dövrdə olduğu kimi orta əsrlərdə də ölkənin iqtisadi həyatında mühüm rol oynamış şəhərlərdən biri olmuşdur.

Göründüyü kimi, XVI-XVII əsr səyyahlarının verdikləri məlumatlar əsasında Naxçıvanın iqtisadi həyatı haqqında maraqlı bilgilər əldə etmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Övliya Çelebi. Seyahetname. II cild. İstanbul, 1314 hicri, 466s.
2. Babayev S.Y. Naxçıvan Muxtar Respublikasının coğrafiyası. Bakı: Elm, 1999, 298s.
3. Naxçıvan tarixi. Üç cildə, I cild. Naxçıvan: Əcəmi, 2013, 452 s.
4. Əfəndiyev O. Ə. Azərbaycan Səfəvilər dövləti. Bakı: Azərənəşr, 1993, 301s.
5. İsayev E. Böyük ipək yolu və Naxçıvan. Bakı, "Elm və Təhsil nəşriyyatı", 2012, 214 s.
6. Əliyev V. H. Naxçıvan. Bakı: XXI Nəşrlər evi, 2002, 320 s.
7. Mahmudov Y. M. Odlar yurduna səyahət. Bakı: Gənclik, 1985, 184 s.
8. Mahmudov Y. M. Səyyahlar, kəşflər, Azərbaycan. Bakı: Gənclik, 1985, 184 s.
9. Babayev T. Naxçıvan ənənəvi əkinçilik və müasirlik// Naxçıvan bu gün: islahatlar və perspektivlər. Bakı, Nurlan, 2008, səh 163-173.
10. Hacı Fəxrəddin Səfərli. Ordubad şəhərinin müsəlman epiqrafikası abidələri: Bakı, 2009, 192 s.
11. Emma Aslanova. Azərbaycan XVII əsr Avropa səyyahlarının təsvirində (J.Şarden, J.B. Tavernya, Y.Streys). Bakı, 2008, 164 səh (dissertasiya).
12. Baxşəliyev A. Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatı Evliya Çələbinin "Səyahətnamə"sində (XVII əsrin 40-cı illəri). Bakı: ADPU nəşriyyatı, Bakı: 2000, 157 s.

СЕВИНДЖ БАБАЕВА

**ПУТЕШЕСТВЕННИКИ СРЕДНЕГО ВЕКА ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ЖИЗНИ НАХЧЫВАНА (XVI-XVII ВВ)**

В эмой статье раасказывається об экономиической жизни XVI-XVII вв Нахчывана. Территория Нахчывана, как прежде, сычрала важну по роль в торгово- промышленной жизни края. Изделия Нахчыванких мастеров были известны внутри края и за рубетом.

Путешественники среднего века подробно сообицаком о Нахчыванких мастерах. Начиная с XV века, французский путешественник Таверные, турецкий путешественник Эвлия Челаби, венецианец Аллессандро и другие бывали в Азербайджане и Нахчыване. Их путешествие продолжались и в последующие века.

SEVINJ BABAYEVA

**MEDIEVAL TRAVELERS ABOUT ECONOMIC LIFE OF NAKHCHIVAN
(XVI-XVII CENTURIES)**

The theme deals with the economic life of Nakhchivan from XVI-XVII centuries. As in previous years, the Nakhchivan area played an important role in the craftsmanship and trade life of the country. Products made by craftsmen of Nakhchivan were famous not only in country but also abroad. Medieval travelers gave extensive information about mastery of Nakhchivan craftsmen. Beginning of the sixteenth century French Tavernier, Evliya Celebi, Turkish, Venetian, etc. Alessandri Vinsento had been to Azerbaijan, including Nakhchivan. Travelers visits to Nakhchivan had been going on afterwards too.

Rəyçilər: t.ü.f.d. S.Hacıyeva, t.e.d. S.Məmmədov

AMEA Naxçıvan bölməsi Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun Elmi Şurasının 08 sentyabr 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №7).